

ERDÉLYI MÚZEUM

XVII. kötet.

1900.

III. füzet.

A nemzeti jellemvonás a szépművészetekben.

A földrajzi viszonyok nemcsak a külső ember átalakítására vannak befolyással, hanem a belső embert is módosítják. Az értelmi munkásság, a kedély, az akarat más és más nyilvánulást mutat az egyes nemzeteknél, egészen mást északon, mint délen. Az emberiség művelődésének története bizonyítja, hogy a tudományok hazája a germán fajoknál van, mint a szépművészeteké a latin fajoknál. *Galilei*, *Volta*, *Galvani* olaszok voltak ugyan, az első gőzhajót francia ember: *Fulton* készítette, mint a fényképírást is francia ember találta fel: *Daquerre*. De habár a villamosság tudományos kutatása és gyakorlati alkalmazása terén Európa majd minden nemzeténél találunk előkelő tudósokat, kiváló szakembereket, azért mégis Amerikát nevezzük a villamosság hazájának, mert ott legtöbbre vitték gyakorlati alkalmazását. Amerika szülöttei: *Franklin*, a légköri villamosság kutatója s a villámhárító feltalálója, *Morse* a telegraph, *Bell* a telephon, *Hughes* a microphon, *Edison* a phonograph, a graphophon és villamos lámpa feltalálója. Így nevezzük Angliát a gőzgépek hazájának; ott készítette *Watt* az első gőzgépet, *Stephenson* az első vasutat.

A germán-kelta fajok születésöknél fogva elmékedő népek, kiket a környező természet is ráutal a contemplatív szemlélődésre, egyéni sajátágaik, vérmérsékletük is ösztönöz s alkalmassá tesz a nyugodt, szemlélődő, elmélyedő gondolkodásra. Így lettek a németek a legtudósabb philosophusok, a legfáradhatatlanabb forráskutatók és történetírók, jogtudósok, orvosok, természetbúvárok. Sehol a világon annyi nyelvet nem tanulnak, mint Németországban, sehol annyi szótárt nem írnak, mint ott. A világ majd minden volt és létező nyelvének grammatikáját megírták és feldolgozták. A német philologusok commentatorai a világirodalom mindennemű írott ter-

mékeinek. *Shakespeare*-literatúrájuk nagyobb mint az angoloké, *Dante*-ről többet írtak, mint az olaszok. Egy emberélet nem elég annak elolvasására, a mennyit *Goethe*-ről összeírtak.

Hollandok, angolok, svédok, dánok, németek tudnak a tudományok minden ágában nagy elméket, fáradhatatlan kutatókat, szorgalmas, mélyreható tudósokat felmutatni. *Oersted*, *Berzelius*, *Faraday*, *Newton*, *Keppler*, *Davy*, *Fahrenheit*, *Liebig*, *Humboldt*, *Darvin* halhatatlan nevet vívtak ki maguknak a tudományok történetében; — németek találták fel a könyvnyomtatást: *Guttenberg*; a lőport: *Schwartz* Berthold; a katod sugarakat: *Röntgen*; a lithographiát: *Senefelder*. Legnagyobb tökélyre vitték a szépművészeti termékek reproductiójának technikáját; németek készítik a legszebb fa-, réz-, aczélmetszeteket, rézmaratást, galvanoplastikát, autotypiát — de a szépművészeti legszebb eredeti alkotások, azok nem a németek productumai.

Nehézkes, lassú, monoton a testmozgásuk, a szellemük is lomha, fárasztó. Figyeljük meg zenéjüket, hallgassuk meg társalgásukat, nézzük végig nemzeti táncukat, az mind ólomlábakon jár. Nem tud megindulni, nincs benne szellem, elevenség. Népdalaikban nincs semmi rhythmus, semmi szenvedély, semmi tűz. Nemzeti himnuszukat nem is lehet összehasonlítani a marseilles-szel. Hallgassuk meg Velenczében a grande canal énekeseit, a nápolyi utcza énekesek serenade-jait, egy mandolinóval kísért olasz madrigált, egy spanyol románzó gitarré kísérettel és castagnettel, hogy fogalmunk legyen egy német népdalt éneklő társaság zenéjének háttorzongást keltő hatásáról. Mi a magyar cigányzene, sőt még a szerbek tamburás zenekara is egy-egy német falu tűzoltó-zenekarának czintányérai és réztrombitái mellett! Mintha mecklenburgi lovak, indiai elefántok és rhinocerosok számára szervezték volna ezeket a zenekarokat. Az összes culturnépek költészetét számba véve talán a német poésisben van a legkevesebb zengzetesség, a legesekélyebb dallamosság.

Épen ilyen a táncuk is. Nincs benne semmi kecs, semmi finomság, semmi szenvedély. A francia menuette vagy quadrille csupa udvariasság, csupa szalonias bók és hajlongás, komoly, méltóságos, ünnepélyes. A castagnettel kísért spanyol táncz tele van elevenséggel, tűzzel, szenvedélylyel, az olasz balletnek nincs párja a világon. Még a szilaj, élénk, pezsgő elevenségű magyar csárdás is

sokkal daliásabb, kedvesebb a németek tánczánál, mely a torna-gyakorlatok ugrásaira, a körhintára, vagy a tengeri hajó ingásaira emlékezteti a nézőt.

Utazás közben, ha sok idegennel vagyunk együtt, leghamarább ismerjük fel az angolt vagy a németet, szóval a germán fajt. A hajón vagy vonaton félrehúzódik mindenkitől, mogorván ül helyén szótlanul; nem érdekli senki és semmi abból, a mi körülötte történik. Némán olvassa ujságát, vagy úti könyvét, kiteríti térképét akár okoz vele úti társának kényelmetlenségét, akár nem, fél napokon át is elnézi a hajó fedélzetéről a partokat, szigeteket, kikötőket, városokat, kastélyokat, romokat anélkül, hogy csak egyszer is kérdezősködnék felőle úti társainál vagy a hajó személyzeténél. A vonaton nincs egy szava a kalauzhoz, nem kérdez semmit, tudja mely állomásra ér a vonat, hol van étkező vendéglő, meddig áll a vonat, hol kell átszállnia, mikor érkezik utazása céljához. Jól járó órája van, melyet sohasem mulasztana el hozzáigazítani a vasúti órához, pontos menetrendje, vasúti, hajózási térképe van, a miket már előre mind áttanúlt s útközben is mindig forgat, tanulmányoz. Sohasem ébreszteti fel magát, mégsem késik le soha a hajóról vagy a vonatról. Ha közös étkezéshez ül az asztalhoz, akkor sem szól senkihez, nem törődik senkivel, csak önmagával. Arra nincs eset, hogy szomszédja iránt a figyelmességnek valami legesekélyebb jelét tanusítaná, nem nyújtja közelebb a sőt, az ezetet, vagy a kenyeret. Magáról gondoskodik, máshoz semmi köze. Ilyenek mind: ha német, közömbös, ha angol, még gőgös is hozzá.

Nincs kinosabb, unalmasabb, mint egy német társaság. Mindenki feszes, pedáns, kevés beszédű benne és unalmas. A francia előzékeny, udvarias, beszédes, figyelmes; társasága élénk, szellemes, modora előkelő, finom. A spanyol nyílt, őszintesége szinte meglep, nyájas, szíves, ha csak teheti, megkínálja valamivel úti társát; megosztja vele ételét, italát, szivarját; lovagias, vendégszerető, igazi caballero. Büszke mint a magyar és gavallér, mint a magyar. Az olasz nyájas, szeretreméltó, rokonszenves barátságos, szívesen társalog, beszéde heves, mit élénk mozdulatokkal, taglejtésekkel kísér; szája, szeme, keze, arca mind beszél. Élénk ellentéte a németnek, angolnak, kik mogorvák, hallgatagok, mozdulatlanok mintha fabábok, vagy éppen kőszobrok volnának.

Akár egyéneiben, akár társaságban, akár komoly munkakörükben, akár mulatságaikban vizsgáljuk az egyes nemzetbelieket, egyéni és nemzeti jellemvonásaikat észrevehetjük. Velasqueznek van egy *los borrachos* (az ivók) című képe (Madridban a Pradoban). Érdekesen mutatja be rajta a jókedvű, mulató társaságot, a mint a borággal megkoszorúzott Bacchus-szal vidáman mulat. Semmi szilajság, semmi trivialis vonás nincs a képen. Bizonyos kedélyesség ömlik el rajta; mintha hallanók a mosolyt keltő tréfát, a csapodár enyelgést, a vidám társalgással fűszerezett mulatozást, melynek jellemző vonásai a jókedvű, de sohasem duhajkodó spanyolnak. Milyen ellentétet találunk pl. *Teniers* képein. *A hegedüs* című képe (a müncheni képtárban) egy felfordított hordó fenekén álló ifjút mutat, ki egykedvűen húzza az előtte kúrjongatva ugráló, tánczó párnak a nótát, maga pedig a körülötte történő szerelmeskedésekre figyel, olyan jelenetekre, a melyek minden jó nevelésűek társaságából ki vannak küszöbölve. A háttérben kártyázó és ivó kompánia dőzsöl, melynek alakjait csak valamely faluvégi ronda esárdában láthatni. Hasonló hozzá egy másik képe: *A paraszt lakodalom* (a bécsi császári képtárban), mely az előtérben az új házaspárt mutatja be, hátuk mögött a dudással; künn az udvaron pedig a nász nép tánczát tünteti fel, férfiakat és nőket olyan mozdulatokkal, a minőket csak félbolondoktól vagy részegektől várhatunk. Valóban nem csodálkozhatunk XIV. Lajos megbotránkozásán, a ki midőn a versaillesi képtárban meglátta az ilyen hollandi képeket, felkiáltott: „vigyék el innen ezeket a páviánokat“.

A világ legízléstelenebb népei a germán fajok, mert egyáltalán nincs formaérzékük. Mindenben a lényeket keresik, a belsőt; a formai szépséget nem tudják felfogni, nem is méltányolják. Nem képesek eszményítésre, túlságosan realisták egész a naturalismusig. Ezért nem írtóznak festményeiken még a trivialis jelenetek megörökítésétől sem. Az ízlés is bizonyos mértékben olyan talentum, mint a lángész; lehet kiművelni, finomítani, de csak ott, a hol a természettől adva van. A belső embert csodálatos nuance-szal tudják elének állítani, mint *Schakespeare* a drámában, *Walter Scott*, *Bulwer*, *Dickens* a regényeikben, de a formai, külső szépség ábrázolásában túlságosan mesteremberek és nem művészek. Műipari termékeik is nélkülözik az ízléses külsőt, a esinosságot, a bájt, a kedves formát.

Mindenben nagyon előtérbe lépnek utilitárius hajlamaik. Nagyon gazdaságosak, haszonkeresők.

Angliának egész története mutatja egoistikus, haszonleső hajlamaikat. A világ minden részében szereztek maguknak termékeny, gazdag, kincsekben bővelkedő gyarmatokat. Anglia szörnyeteg hadi hajói mindenütt ott vannak, a hol valamit foglalni, kincseket, értékeket szerezni lehet. Az öt világrész aranytermő bányái, India és a Nilus völgyének termékenysége az ő gazdagságukat gyarapítja. Az ő ágyúíri őrzik a Földközi-tenger bejáratát Gibraltárban, az ő hajói őrködnek a Bosporusban, a Dardanelláknál, a Szuézi-szorosnál. Ott vannak Transwal aranymezőin, ott vannak Khinában, hogy felosztás esetén kivegyék a részüket, ott vannak mindenütt, a hol hasznót remélhetnek. Politikájukat a múltban és a jelen korban mindig és mindenkor a haszonvágy irányította. Soha Anglia kardot nem húzott a szabadságukban elnyomott nemzetek védelmére vagy a humanismus érdekében. Tőle eltaposhatták Lengyelországot, leigázhatták Magyarországot, akár vértengerbe fűröszthették volna a Balkánt, Angliának sohasem volt egy vígasztaló szava sem az elnyomott szabadság, az emberszeretet, a humanismus védelmére, de mindenütt ott volt, a hol anyagi érdekeit fenyegette veszély, vagy a hol foglalni, kincseket gyűjteni lehetett.

Ez az utilitárius szellem characteristikus vonása az összes germán-kelta népfajoknak. Mindenből hasznót iparkodnak csinálni, mindent értékesíteni törekednek. Műipari termékeikből nemcsak az ízlés, a formai szépség, a tetszetősség hiányzik, hanem a tartósság, az állandóság, a tartalmasság is. Műipari gyártmányaikból eltűnt a bronce, az aczél, az érez, a kő, az elefántesont, a porezellán, a fa, a bőr, a pergament s helyökbe lépett a papír-maché, a gutta-percha, a celluloze, a kauesuk, a terra cotta, a gyps, az aluminium, a bádóg, a szalma — mert elveik szerint mindent értékesíteniök kell; s minél hamarább pusztul el valami, annál hasznosabb nekik, mert annál hamarabb kell mást venni. Ez az alantjáró gondolkodás, ez a repülni nem tudó phantasia, ez a sivár, anyagias felfogás a szépművészetek fejlődését is hátráltatja, köznapias színt, formátlan külsőt, eszmény nélküli tartalmat ad nekik. A lélek prózaisága, a kedély üressége együtt jár a szépművészetek silányságával.

Művész és modell mindenkor más volt északon mint délen,

valószínűleg mindig is úgy lesz. Egyik sem lehet mássá, mint a mivé születése és környezete tették, egyik sem tagadhatja meg magát, a modell még kevésbé, mint a művész. Megvannak egyéniségük sajátos vonásai, mint nemzetiségük typusa. A szőke fürtös, kékszemű, vaskos termetű északi nő épen úgy feltűnik délen, mint kiválik északon a fekete hajú, tüzes pillantású, karesú olasz vagy spanyol hölgy. Tizián is lefestette leányát, Rembrandt is; állítsuk egymás mellé a két képet. Tizián *Lavinia*-ja (a berlini muzeumban) igazi kaczér leány, jó kedvvel emeli a magasba a gyümölcsös tálat, melyben gyönyörködni látszik; homlokán büszkeség, arcán báj, szemében élénkség tükröződik. Gondosan fésült fürteit drága fejdísz ékíti, mely teljes összhangzásban van gazdag öltözkével. Rembrandt leánya (a drezdai képtárban) révedező tekintetű szerény nő, minden feltűnőbb szépség nélkül. Derekat, mely vállaival csaknem egyenlő szélességű, láncz köríti, mely ruháján még egy körívben függ le. Szabadon fehérülő nyakán gyöngysor és nyaklánczon függő medaillon csüng. Az egész alak szerény, házias polgári nőt ábrázol, aminőt akárhányat láthatunk ma is akár Amsterdam, akár Antwerpen utcáin. Meglátszik a képen, hogy a művész semmire másra nem törekedett, mint hű portrait-képet adni, míg Lavinia atya és művésze azzal a színpompával is hatni akart, a melylyel a képet elárasztotta.

Igy folytathatnók az összehasonlításokat tovább s többé-kévesbé mindenütt arra az eredményre jutnánk, hogy a déli égalj szülötte egészen más lény, mint az északvidéki. Csak két példára akarok még hivatkozni: Tizián *Bella Donna*-jára (a palazzo Sciarra-ban Rómában) és Ráphael *Fornarina*-jára (nem a Barberiniben, hanem a firenzei Uffiziben). Mindkettő tipikus szép alak, a minőket hiába keresnénk Berlin, Hamburg, vagy Christiania szépségversenyén. Az előkelőség rajta van az alakokon, a szellem kifejezése ott van az arcokon. Ilyen művészetet csak ott találhatunk, a hol ilyen modellek vannak s a hol irántuk érzék s kifejezésükre talentum van.

Soha sem érik el kedély dolgában az északiak a déli népeket, a mint ezeknek akarateréje, szívóssága sohasem éri fel az északi germán-kelta fajokét. Nincs türelmesebb, rendszeretőbb, — hogy közönséges kifejezéssel mondjam; regulázhatóbb faj a germánál. Sehol nem oly nagy a törvénytisztelet, az alattvalói hűség, a pon-

tosság, a rend, mint nálok. Anglia alkotmányos életében egész szabályszerűséggel váltják fel egymást a wigh és tory kormányok, mint Belgiumban a liberálisok a klerikálisokat. A londoni és berlini rendőrség mintája az egész európainak. A hatóságok, a kormányzat iránt mindenütt a legnagyobb tisztelet mutatkozik. Itáliában a „porco governo“ egész szójárassá lett. A siciliai akkor is a kormányt szidja, ha sok az eső, vagy ha nem esik. Spanyolországban folytonos és állandó a forradalmi mozgalom és titkos szövetség.

Mindezek a testi és lelki tulajdonságuk egyéni és nemzeti sajátságai az egyes népeknek. Részint születésükkel öröklök, részint az őket környező természet, az égalji viszonyok, a földrajzi különbségek fejlesztik ki bennök. S ezeket az egyéni és nemzeti sajátságokat visszatükrözi az illető népek irodalma és szépművészete. Vannak ugyan bizonyos általános szépművtani szabályok, mint vannak bizonyos általános emberi vonások, melyeket kisebb-nagyobb mértékben minden műremekben megtalálunk, de a nemzeti vonások érvényre juttatása el nem engedhető kelléke a műremekeknek. Ez a specialitás teszi a magyar zenét magyarrá, az olaszt olaszszá. Ez különbözteti meg a spanyolok tánczát a hollandokétól, az oroszok viseletét az arabokétól, a francia tudós munkáját a németétől.

A tudomány még inkább megtűri a nemzetközi jelleget, mint a művészet. Az internationalis művészet olyan, mint a cosmopolita hazafiság. *Művész hazája a nagy világ* — mondja ugyan a közmondás, de nem oly értelemben, mintha a művész akárhonnán vehetne tárgyat, eszmét, lelkesedést műalkotásaihoz. Csak egy földhez, egy hazához, egy nemzethez tartozónak vallhatja magát a művész is, mint a hazafi. „Bizonyos helyhez kell azért kapcsoltatnunk — mondja Kölesey — hogy azt jótékony világítással állandóul boldogíthassuk.“ Egy bizonyos földhez, országhoz, néphez kell tartoznia a művésznak is, ha valódi, hű kifejezője akar lenni földje, országa, népe típusának, nemzeti charactervonásainak. Még egy és ugyanazon nemzettestben is megszoktuk különböztetni a különböző törzshez, tartományhoz, vidékhez tartozó írókat, művészeket. Olaszországban egészen más a toscánai, mint a piemonti vagy a nápolyi, vagy a siciliai; Spanyolországban a navarrai, a castiliai, az andalucaiai egészen különböző törzsek; nyelvre, viseletre, szokásokra nézve egészen eltérnek egymástól. Nálunk, magyaroknál ugyan nincs ily

éles különbség az egyes törzsek vagy vidékek lakói között, mégis találhat az élesen megfigyelő bizonyos eltéréseket nyelvben, izlésben, szokásokban, a miket a hű művészi ábrázolásnak nem lehet nem éreztetnie. A finom hallás megkülönbözteti az erdélyi és a palócz accentust, az éles szem könnyen észreveszi a csallóközi és a székely viselet eltéréseit. Egy-egy városnak is lehetnek magában álló sajátosságai, melyek irányt, nevet adhatnak az irodalomnak vagy szépművészeteknek. A velencei festő iskola egy önálló fejezete az olasz műtörténelemnek, mint Sevilla a spanyolnak.

A származás, az eredet, hol egyéni életünk kezdődik, a temperamentum, melylyel születünk, a nemzeti tradíciók, melyek közt növekedtünk, az ég, mely fejünk felett domborúlt, a föld, melyet lábainkkal taposunk, mely táplált és fölnevelt; a madárdal és virágillat, a mikben oly sokszor gyönyörködtünk, sőt a bánat, a szomorúság, a sorscsapások is, melyek egy-egy helyhez kötik emlékeztünket, nem mosódhatnak el soha lelkünkéből, többé-kevésbé mind befolyásolják szellemi világunkat. Nem feledhetjük el a földet, melyet hazánknak mondunk, nem zárkozhatunk el a multak emlékei elől, melyekhez őseink tettei hozzá vannak fűzve, nem lehetünk közömbösek azok iránt a hantok iránt, a melyek elődeink esontjait takarják; minden erdőnek más a zúgása, minden pataknak más a esobogása, mint az volt, a melyben felnövekedtünk, a melyet soha nem feledhetünk. Soha nem tagadhatjuk meg azt a specialis vonást, mely a nemzeti jelleget adja meg művészi alkotásunknak. Főleg ez utóbbi nélkül nem tökéletes a művész-pálya.

Hiába hagyta el szülőföldjét, hiába vonúlt el hazájából s telepedett és halt meg Nápolyban a híres spanyol festő, azért spanyol festőnek ismeri a világ Riberát.

Dr. Ferenczy József.